

MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING IJODIY FAOLLIGINI OSHIRISH METODIKASI

**Otaxonova Muxlisa
Bahtiyorjon qizi**

Qo'qon davlat universiteti magistranti

**Muqaddasxon Djumaboyeva
Shavkatovna**

Qo'qon davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada musiqa madaniyati darslarida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishning metodik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda o'quvchilarning musiqiy tasavvuri, badiiy tafakkuri, emotsional sezgirligi, improvizatsion qobiliyati hamda mustaqil ijodiy ifodasini shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar, didaktik vositalar va interfaol metodlar yoritilgan. Mavzuning dolzarbligi zamonaviy ta'lim tizimida musiqa ta'limini reproduktiv o'qitish modelidan ijodiy, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatga asoslangan modelga o'tkazish zarurati bilan belgilanadi. Maqolada musiqa madaniyati darslari nafaqat kuylash va tinglash, balki musiqiy obrazlarni talqin qilish, ritmik va melodik namunalar yaratish, madaniy an'analarni qiyoslash hamda estetik fikr bildirish maydoni sifatida talqin etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, emotsional motivatsiya, muammoli topshiriqlar, improvizatsiya, jamoaviy ijro, raqamli texnologiyalar, milliy musiqa merosi va reflektiv tahlil o'quvchilarning ijodiy faolligini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: musiqa madaniyati, ijodiy faollik, musiqa ta'limi, improvizatsiya, estetik tarbiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, musiqiy tasavvur, pedagogik metodika.

KIRISH

O'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirish zamonaviy ta'limning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki bugungi kunda maktab faqat bilim beruvchi muassasa emas, balki mustaqil fikrlaydigan, tashabbuskor, estetik didga ega va o'z salohiyatini namoyon eta oladigan shaxsni tarbiyalovchi ijtimoiy institut sifatida faoliyat yuritmoqda. Shu nuqtai nazardan, musiqa madaniyati darslari o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarga ega. Musiqa insonning hissiy olamiga bevosita ta'sir qiladi, tasavvurni boyitadi, estetik idrokni rivojlantiradi hamda ijodiy fikrlash uchun qulay muhit yaratadi. Biroq amaliyotda ko'plab musiqa darslari hali ham qo'shiq yodlash, nazariy ma'lumotlarni eslab qolish yoki tayyor namunalarni takrorlash bilan cheklanib qolmoqda. Bunday yondashuv o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini to'liq rivojlantirish imkonini bermaydi. Zamonaviy musiqa madaniyati darsi esa o'quvchini tinglovchi, ijrochi va baholovchi sifatida emas, balki

musiqiy jarayonning faol ishtirokchisi va hamkor ijodkori sifatida shakllantirishi lozim. Musiqiy asarni tinglash jarayonida uning mazmunini tushunish, obrazlarni tasavvur qilish, kuy va ritmning kayfiyatga ta'sirini tahlil qilish hamda o'z fikrini erkin ifodalash o'quvchining ijodiy faoliyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilayotgan zamonaviy ta'lim tizimida musiqa madaniyati fani nafaqat musiqiy bilimlarni, balki kommunikativ, madaniy, estetik va ijodiy kompetensiyalarni ham shakllantirish vazifasini bajaradi. O'zbekistonning boy milliy musiqa merosi, xalq qo'shiqlari, maqom san'ati va bolalar folklori bu borada katta pedagogik imkoniyatlarga ega. Shu sababli maqolaning maqsadi musiqa madaniyati darslarida o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirishning samarali metodlarini aniqlash va ilmiy-metodik jihatdan asoslashdan iboratdir.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqotning metodologik asosini musiqa pedagogikasi, umumiy didaktika, rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasi, estetik tarbiya va yosh psixologiyasi yo'nalishlaridagi ilmiy qarashlar tashkil etadi. O'quvchilarning ijodiy faolligi murakkab pedagogik hodisa bo'lib, u faqat musiqiy bilimlar hajmi bilan emas, balki mustaqil fikrlash, emotsional ta'sirchanlik, tasavvur, tashabbuskorlik va badiiy ifoda bilan ham belgilanadi. Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, pedagogik kuzatish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Dastlab musiqiy ijodkorlikning psixologik-pedagogik mohiyati o'rganildi. So'ngra musiqa madaniyati darsining tarkibiy qismlari — tinglash, kuylash, ritmik harakatlar, musiqiy o'yinlar, suhbat va tahlil elementlarining ijodiy imkoniyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida ijodiy faollikni rivojlantiruvchi metodlar motivatsion, kognitiv, ijroi, improvizatsion, kommunikativ va refleksiv guruhlariga ajratildi. Motivatsion metodlar o'quvchilarda qiziqish va ichki ehtiyojni shakllantirishga xizmat qilsa, kognitiv metodlar musiqiy tafakkurni rivojlantiradi. Ijroi metodlar qo'shiq aytish, ritmik mashqlar va ansambl faoliyati orqali o'quvchilarni amaliy ijodga jalb etadi. Improvizatsion metodlar esa yangi ritm va kuy yaratish, musiqiy obrazlarni erkin talqin qilish imkonini beradi. Tadqiqot natijasida musiqa madaniyati darslarida ijodiy faoliyatni rivojlantirishning olti bosqichli modeli ishlab chiqildi: motivatsiya, idrok etish, talqin qilish, yaratish, ijro etish va refleksiya. Mazkur model dars jarayonini tizimli tashkil etish va ijodiy natijadorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, musiqa madaniyati darslarida ijodiy faollikni rivojlantirishning eng muhim omili o'quvchilarda musiqaga nisbatan ichki qiziqish va emotsional motivatsiyani shakllantirishdir. Darsning boshlanishida qiziqarli musiqiy hikoyalar, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish, musiqiy topishmoqlar va muammoli savollar berish o'quvchilarning darsga faol jalb etilishiga yordam beradi. Musiqiy asarlarni maqsadli tinglash jarayonida o'quvchilar kuy xarakterini, ritmik tuzilishini, dinamik o'zgarishlarni va obrazli mazmunini tahlil qilganlarida ularning musiqiy tafakkuri va tasavvuri rivojlanadi. Tadqiqot davomida improvizatsion topshiriqlarning samaradorligi alohida kuzatildi. O'quvchilar berilgan ritm asosida yangi ritmik naqshlar yaratish, musiqiy iboralarni davom ettirish yoki ma'lum bir hissiy holatni musiqiy vositalar orqali ifodalash kabi vazifalarni bajarganlarida ijodiy faollik sezilarli darajada oshganligi aniqlandi. Milliy musiqa merosidan foydalanish

ham yuqori natijadorlikka ega ekanligi kuzatildi. Xalq qo'shiqlari va milliy kuylarni zamonaviy musiqiy namunalarga qiyoslash, ularga ritmik jo'r bo'lish yoki sahnalashtirish elementlarini qo'llash o'quvchilarning qiziqishini oshirdi. Guruhli va jamoaviy faoliyat shakllari ham ijodiy muhit yaratishda muhim ahamiyat kasb etdi. Ansambl shaklida ijro etish, musiqiy kompozitsiyalar yaratish va sahna ko'rinishlarini tayyorlash jarayonlarida o'quvchilar o'zaro hamkorlik qilishni, fikr almashishni va ijodiy qarorlar qabul qilishni o'rgandilar. Natijalar shuni ko'rsatdiki, darslarda musiqani adabiyot, tasviriy san'at va tarix fanlari bilan integratsiyalash ham ijodiy tafakkurni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Refleksiya bosqichida o'quvchilarning o'z faoliyatini tahlil qilishi va baholashi ijodiy rivojlanishning muhim omili sifatida namoyon bo'ldi.

MUHOKAMA

Musiqqa madaniyati darslarida ijodiy faollikni rivojlantirish masalasi faqat metodik muammo sifatida emas, balki ta'lim falsafasining muhim tarkibiy qismi sifatida qaralishi zarur. An'anaviy ta'lim tizimida musiqiy savodxonlik va ijro mahorati asosiy mezon sifatida baholangan bo'lsa, zamonaviy pedagogik yondashuv o'quvchining ijodiy salohiyatini namoyon etishiga ko'proq e'tibor qaratadi. Tadqiqot natijalari ijodiy faoliyatning texnik mukammallikdan ko'ra kengroq tushuncha ekanligini tasdiqladi. O'quvchi musiqani his qilish, talqin etish, unga nisbatan estetik munosabat bildirish va yangi badiiy g'oyalar yaratish orqali ijodkor sifatida shakllanadi. Shu sababli o'qituvchi darsni faqat bilim berish vositasi emas, balki ijodiy muhit yaratish maydoni sifatida tashkil etishi lozim. Bunda xavfsiz psixologik muhit alohida ahamiyatga ega. O'quvchi xato qilishdan qo'rqmagan, fikrini erkin ifoda eta oladigan muhitda ijodiy rivojlanadi. Shu bilan birga ijodkorlik tartibsizlik degani emas. Har bir topshiriq aniq maqsad, vaqt chegarasi va baholash mezonlariga ega bo'lishi kerak. Milliy musiqa merosidan foydalanish masalasi ham muhimdir. Musiqiy an'analarni faqat tarixiy ma'lumot sifatida emas, balki zamonaviy talqinlar va ijodiy faoliyat bilan bog'lash o'quvchilarning madaniy identifikatsiyasini kuchaytiradi. Raqamli texnologiyalar ham ijodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida xizmat qilishi mumkin. Audio va video materiallar, virtual cholg'ular, musiqiy dasturlar va multimedia loyihalari o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Biroq texnologiyalar ijodiy jarayonning o'rnini bosmasligi, balki uni qo'llab-quvvatlashi kerak. Shuningdek, differensial yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Turli musiqiy qobiliyatga ega o'quvchilar uchun turli darajadagi topshiriqlar taklif etilishi ularning barchasini ijodiy faoliyatga jalb qilish imkonini beradi. Baholash tizimi ham ijodkorlikni rag'batlantiruvchi xarakterga ega bo'lishi zarur. Faqat to'g'ri javob yoki texnik aniqlik emas, balki tashabbuskorlik, originallik, hissiy ifoda va hamkorlik ko'nikmalari ham baholanishi kerak.

XULOSA

Tadqiqot natijalari musiqa madaniyati darslarida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirish zamonaviy musiqa ta'limining ustuvor vazifalaridan biri ekanligini tasdiqladi. Ijodiy faollik o'z-o'zidan shakllanmaydi, balki maxsus tashkil etilgan pedagogik sharoitlar va metodik yondashuvlar natijasida rivojlanadi. Musiqa madaniyati darslari reproduktiv o'qitish modelidan ijodiy hamkorlik modeliga o'tishi zarur. O'quvchilar musiqani tinglovchi yoki ijrochi sifatida emas, balki uning

mazmunini tushunuvchi, talqin qiluvchi va qayta yaratuvchi subyekt sifatida faoliyat yuritishi lozim. Tadqiqot davomida aniqlangan samarali metodlar qatoriga muammoli topshiriqlar, improvizatsiya, guruhli faoliyat, milliy musiqa merosidan foydalanish, fanlararo integratsiya, raqamli texnologiyalar va reflektiv tahlil kiradi. Taklif etilgan metodik model — motivatsiya, idrok etish, talqin qilish, yaratish, ijro va refleksiya bosqichlari — musiqa madaniyati darslarini samarali tashkil etish uchun amaliy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Mazkur yondashuv o‘quvchilarning estetik didini, madaniy dunyoqarashini, emotsional intellektini va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada musiqa madaniyati darslari o‘quvchilar uchun nafaqat bilim manbai, balki ijodiy o‘rish va o‘zini namoyon etish maydoniga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- Campbell P.S. *Songs in Their Heads: Music and Its Meaning in Children’s Lives*. – Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Elliott D.J., Silverman M. *Music Matters: A Philosophy of Music Education*. – Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Green L. *Music, Informal Learning and the School*. – London: Ashgate, 2008.
- Hallam S. *The Power of Music*. – London: Institute of Education Press, 2015.
- Hickey M. *Why and How to Teach Music Composition*. – Reston: MENC, 2003.
- Jorgensen E.R. *The Art of Teaching Music*. – Bloomington: Indiana University Press, 2008.
- Paynter J. *Sound and Structure*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Swanwick K. *Teaching Music Musically*. – London: Routledge, 1999.
- Webster P.R. *Creative Thinking in Music Twenty-Five Years On // Music Educators Journal*. – 2016. – Vol. 102(3). – P. 26–32.
- Wiggins J. *Teaching for Musical Understanding*. – Oxford: Oxford University Press, 2015.